

مدیریت و نیازهای

# بهداشت روان

در

## زلزله

گزارش یک پژوهش کنیی

یکماه پس از فاجعه زلزله بم

مؤلفان:

دکتر جعفر بوالهری

دکتر نرگس چیمه

تهران

نشر آرامش

۱۳۸۵

بوالهري، جعفر، ص ۱۳۲۷ -

مدیریت و نیازهای بهداشت روان در زلزله / جعفر بوالهري، نرگس چیمه. —  
تهران: آرامش: هوای تازه، ۱۳۸۴  
۱۳۰ ص.

ISBN 964-95117-6-8

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.  
عنوان دیگر: بهداشت روان در زلزله.  
ص. ۶. به انگلیسی:

J. Bolhari N. Chimeh Administration and  
Needs of mental health in earthquake.

کتابنامه: ص. ۱۲۰ - ۱۳۰

۱. قربانیان فاجعه - ایران - بسم - خدمات بهداشت روانی - نمونه  
پژوهی. ۲. قربانیان فاجعه - خدمات بهداشت روانی. ۳. بهداشت روانی -  
خدمات. ۴. بسم - زلزله، ۱۳۸۲. الف. چیمه، نرگس، ۱۳۵۱ - ب. عنوان. ج.  
عنوان: بهداشت روان در زلزله.

۳۶۳ / ۳۴۹۵۸۰۹۵۵۷۲۳۲

۹ ب ۶۰۰ / HV

۸۴ - ۲۲۲۹۹ م

کتابخانه ملی ایران

نشر آرامش: تهران - خیابان انقلاب - خ ۱۲ فروردین - بلاک ۹۸/۱ تلفن ۶۶۴۸۱۱۵۳

مدیریت و نیازهای بهداشت روان در زلزله

مؤلفان: دکتر جعفر بوالهري، دکتر نرگس چیمه

طراح جلد: علیرضا بوالهري

ویراستار: دکتر جعفر عطاری مقدم

چاپ اول: ۱۳۸۵

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی: چاووش

چاپ: افرنک

صحافی: روشنگ

قیمت ۱۴۰۰ تومان

ISBN: 964 - 951176 - 6 - 8

شابک: ۹۶۴ - ۹۵۱۱۷ - ۶ - ۸

این کتاب با همکاری انستیتو روانپزشکی تهران، مرکز تحقیقات بهداشت و روان و دانشگاه علوم پزشکی ایران منتشر گردیده است.

## فهرست مطالب

|    |                                                                       |
|----|-----------------------------------------------------------------------|
| ۵  | پیش گفتار.....                                                        |
| ۱۱ | فصل اول.....                                                          |
| ۱۳ | مقدمه.....                                                            |
| ۱۶ | تعریف واژه‌ها.....                                                    |
| ۱۹ | فصل دوم.....                                                          |
| ۲۱ | تقسیم بندی بلایا و حوادث غیر مترقبه.....                              |
| ۲۲ | اهمیت آمادگی برای رویارویی با حوادث غیر مترقبه.....                   |
| ۲۲ | ویژگی‌های حوادث غیر مترقبه.....                                       |
| ۲۴ | واکنش انسان در رویارویی با حوادث غیر مترقبه.....                      |
| ۲۸ | طبقه بندی‌های موجود در مورد اختلال استرس پس از حادثه.....             |
| ۳۰ | بررسی‌های انجام شده در مورد پیامدهای روانشناختی حوادث غیر مترقبه..... |
| ۴۴ | فصل سوم.....                                                          |
| ۴۶ | هدف از ارزیابی نیازها.....                                            |
| ۴۸ | نکات راهبردی خدمات رسانی، بلافاصله پس از بروز حادثه.....              |
| ۵۱ | در حوادث غیر مترقبه چه کسانی دارای اولویت هستند؟.....                 |
| ۵۲ | اصول اساسی خدمات فوری، بلافاصله پس از وقوع حادثه.....                 |
| ۵۵ | فراهم کردن خدمات مشاوره‌ای و بهداشت روانی برای بازماندگان.....        |
| ۵۶ | پژوهش‌های انجام شده در زمینه ارزیابی نیازهای بازماندگان حوادث.....    |

|     |                                  |
|-----|----------------------------------|
| ۶۰  | ..... فصل چهارم                  |
| ۶۲  | ..... هدف کلی                    |
| ۶۲  | ..... اهداف اختصاصی              |
| ۶۳  | ..... پرسش های پژوهش             |
| ۶۶  | ..... فصل پنجم                   |
| ۶۸  | ..... مقدمه ای بر روش تحقیق کیفی |
| ۶۹  | ..... روش انجام تحقیق            |
| ۷۲  | ..... فصل ششم                    |
| ۷۵  | ..... یافته ها                   |
| ۱۰۵ | ..... فصل هفتم                   |
| ۱۰۷ | ..... بحث و نتیجه گیری           |
| ۱۱۵ | ..... منابع                      |

صبح پنجم دی ماه سال ۱۳۸۲ در مرکز شهر بم زلزله‌ای با قدرت ۶/۸ درجه در مقیاس ریشتر رخ داد که به ویرانی هزاران خانه، بی‌خانمانی صدها هزار نفر، فوت و زخمی شدن افراد بسیاری منجر شد و گروه بزرگی از جامعه بشری را داغدار کرد. بلافاصله به دنبال این فاجعه، گروه‌های امداد به منطقه اعزام شدند و امدادرسانی را آغاز کردند. سیل کمک‌های مردمی و بین‌المللی به سوی منطقه روان شد و همه سعی داشتند به نوعی به آسیب دیدگان کمک کنند.

در این میان گروه‌های بهداشت روان نیز همزمان با سایر گروه‌های امداد در منطقه حاضر شدند و به ارائه خدمات پرداختند. از آنجا که ارزشیابی<sup>۱</sup> هر برنامه، نقش اساسی در ارتقای کیفیت آن برنامه دارد، انستیتو روانپزشکی تهران و مرکز تحقیقات بهداشت روان تصمیم به اجرای یک ارزشیابی سریع به روش پژوهش کیفی گرفت تا بتواند نتایج آن را برای ارتقای برنامه‌های خدمت رسانی، به مسئولان ارائه دهد. بدین منظور از افرادی که طی ۴ هفته اول پس از زلزله بم در برنامه‌های امداد رسانی بهداشت روان انستیتو روانپزشکی تهران در شهر بم و تعدادی از بیمارستانهای تهران حضور داشته‌اند دعوت شد که این افراد در ۴ گروه ۸ یا ۹ نفری تقسیم شدند و با استفاده از روش بحث گروهی متمرکز، اطلاعات جمع‌آوری شد. براساس یافته‌های این پژوهش نیازهای اولیه و اساسی بهداشت روان در دو دسته فوری و طولانی‌مدت تعیین و مشخص شد اقدامات متعددی در زمینه برآوردن این نیازها انجام شده ولی همه نیازها را پوشش نداده و در مواردی هم که اقداماتی انجام شده با تأخیر،

ناکافی، جزئی و یا همه گیر نبوده است. اکثر افراد معتقد بودند که در روزهای اول اقدامات انجام شده با نیازهای زلزله زدگان نامتناسب، کند و ناهماهنگ با سایر خدمات بوده است.

در این پژوهش به نقش آموزش و حضور سایر افراد آموزش دیده مثل روحانیون، کارکنان بهداشت و درمان، آموزش و پرورش، مقامات دولتی و کشوری و محلی، نیروهای نظامی و انتظامی، امدادگران، هنرمندان، بازماندگان زلزله و مردم عادی در ارائه خدمات بهداشت روان اشاره شده است. همچنین در این بررسی آمادگی های قبلی برای رویارویی با زلزله، محدودیت منابع انسانی، منابع آموزشی، هماهنگی های قبلی و تجهیزات و به مواع ارائه خدمات بهداشت روان اشاره شده است.

جمع بندی و تحلیل یافته های فوق نشان می دهد ناهماهنگی اقدامات انجام شده با نیازهای زلزله زدگان بیشتر ناشی از ناهماهنگی و ضعف مدیریتی و برنامه ریزی بوده، و از منابع موجود استفاده بهینه نشده است. به نظر می رسد یکی از عوامل مهم آموزش است که هم شامل آموزش بهداشت روان بلایا به عموم جامعه و هم آگاه سازی مسئولان به لزوم ارائه خدمات بهداشت روان به طور همزمان با سایر خدمات بهداشتی و امدادی است.

آنچه پیش روی شماست، نتایج و تجربیات به دست آمده از این پژوهش است. نتایج این پژوهش که نشان دهنده کاستیهای زیادی در ارائه خدمات به آسیب دیدگان است به معنای کم رنگ کردن تلاشهای صادقانه و خالص تلاشگران بهداشت روان کشور در ستاد بهداشت روان وزارت بهداشت و دانشگاههای علوم پزشکی نیست و همین جا به تمامی آنها خسته نباشید می گوییم، به ویژه اینکه نتایج این بررسی فقط مربوط به ارزیابی ارائه خدمات بهداشت روان در ماه اول پس از فاجعه است، بنابراین در ماههای بعد وضعیت با آنچه در این پژوهش ارائه شده تفاوت

کرده است.

امید است تجربیات و نتایج ارائه شده در این کتاب، راهگشای خدمت‌رسانی در بحرانهای آینده باشد.

این پژوهش با همکاری داوطلبانه افراد بسیاری انجام شده که نام آنها به‌طور جداگانه ذکر شده است، اما حمایت‌های مالی و معنوی انستیتو روانپزشکی تهران و مرکز تحقیقات بهداشت روان و اعتبار اهدایی دفتر مقام معظم رهبری نقش بسیار مهمی در انجام این پژوهش و چاپ آن داشته است.

دکتر جعفر بوالهروی - دکتر نرگس چیمه

## سیاسگزاری

در اینجا لازم است ضمن اعلام همدردی دوباره با بازماندگان زلزله بم، از کسانی که همزمان با مشارکت در امداد رسانی به بازماندگان، در اجرای این پژوهش همکاری کردند، تشکر کنیم. از انستیتو روانپزشکی تهران، قطب علمی روانپزشکی کشور و مرکز تحقیقات بهداشت روان که کلیه هزینه‌ها و بودجه‌های این طرح را تأمین کرده است، سپاسگزاری می‌کنیم. حمایت‌های ستاد بهداشت روان وزارت بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی کرمان و مرکز بهداشت بم که بیشترین بار خدمت رسانی را به دوش کشیدند، قابل تقدیر است. از آقایان دکتر بهروز بیرشک که در تهیه متون و منابع مربوط به زلزله ما را یاری داده‌اند، مجتبی احسان منش که نگارش پیشینه پژوهش را به عهده داشتند، دکتر حمیدرضا احمدخانیها سرپرست واحد پژوهش انستیتو روانپزشکی تهران و عیسی کریمی مسئول امور عمومی انستیتو روانپزشکی تهران که در تمام مراحل اجرای طرح، امکانات لازم را فراهم کردند تشکر می‌کنیم. در این پژوهش از مطالعات، مشاهدات و تجربیات خانم دکتر مریم بختیاری دکترای روانشناسی بالینی انستیتو روانپزشکی تهران، دکتر احمد حاجبی روانپزشک انستیتو و دانشگاه علوم پزشکی ایران و خانم طیبه دهباشی مددکار انستیتو که از روزهای اول



فاجعه در منطقه بم حضور یافته بودند نیز استفاده شد که از این افراد هم قدردانی می‌شود. از کلیه شرکت کنندگان در جلسات بحث گروهی متمرکز، اداره کنندگان جلسات و کسانی که در ضبط و پیاده کردن و دسته بندی محتوای نوارهای این جلسات، همکاری کرده‌اند تشکر می‌شود. از زحمات بی شائبه خانم‌ها ندا عبدا... رضایی و سودابه طاهری برای حروف‌چینی این کتاب قدردانی می‌شود. در پایان آرزوی موفقیت همه آنها را از درگاه خداوند متعال خواستاریم.

مجویان طرح